

УДК 7.012(07)

*Володимир Тименко,
доктор педагогічних наук, професор,
вчений секретар апарату
Президії НАПН України*

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ «ДИЗАЙН-ОСВІТА» У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ І ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті обґрунтовано пріоритетність проектних технологій в умовах розвиненого інформаційного суспільства послуг. Сформульовано нові принципи відбору змісту сучасної технологічної освіти учнів.

***Ключові слова:** проектні технології, майстерність формотворення, принцип потрібності.*

В статье обосновывается приоритетность технологий проектирования в условиях развитого информационного общества услуг. Сформулированы новые принципы отбора содержания современного технологического образования учащихся.

***Ключевые слова:** технологии проектирования, мастерство формообразования, принцип троичности.*

This article is based on priority of the design technologies in advanced information society services. The new principles for the selection of students' modern technological education are formulated.

***Key words:** technology design, craftsmanship, machining, the principle of troičnosti.*

В умовах інформаційного суспільства послуг, яке інтенсивно розвивається, кардинальних змін має набути зміст технологічної освіти. Розроблення Державних стандартів початкової, базової і повної середньої освіти зумовлює необхідність корегування змісту технологічної освіти у загальноосвітніх і вищих педагогічних навчальних закладах. Наявність стандартів додає дидактиці окрім традиційної навчальної ще одну функцію – конструктивну. Теоретичними положеннями стандартів визначається напрям розвитку технологічної галузі протягом найближчого десятиліття. У чому ж полягає конструктивний підхід до відбору і реалізації змісту технологій у загальноосвітніх і вищих педагогічних навчальних закладах? Сподіваємося, що наші роз'яснення з цього питання є актуальними і своєчасними для всіх ланок неперервної технологічної освіти.

Метою статті є теоретичне обґрунтування становлення і розвитку у найближчому десятилітті педагогічної технології «дизайн-освіти», яка відповідає назрілим вимогам особистісно зорієнтованої, компетентісної і

діяльній доктрині української освіти. Педагогічна технологія «дизайн-освіта» започатковується на основі синтезу мистецтва і технологій, що є цілком логічним і закономірним з огляду на лексичні значення понять «мистецтво» і «технології». Обидва поняття означають «майстерність». Ми розрізняємо майстерність проектування і майстерність конструювання-моделювання-макетування з матеріалів. Майстерність проектування забезпечується проектувальними технологіями, а майстерність виготовлення з матеріалів – виробничими технологіями. Не важко збагнути, що у загальноосвітніх і вищих педагогічних навчальних закладах України матеріальна база не відповідає виробничим технологіям, але цілком забезпечує навчання з проектувальних технологій.

«Проект» у перекладі з англійської – це дизайн. Тому проектно-технологічний підхід до відбору і реалізації змісту трудового навчання можна замінити синонімами «дизайн-технології», «дизайн-освіта».

Стан проблеми, яку ми порушуємо, подано у наукових досліджень 20–30 рр. ХХ століття, які стосуються протиставлення політехнізму і монотехнізму [1; 2; 3]. Творча реалізація в Україні практичного досвіду західноєвропейських реформаторів освіти означеного періоду привела до зміни парадигми «школи навчання» на парадигму «трудової школи», до пошуку нових технологій: комплексної системи навчання, модифікацій дальтон-плану, появи бригадно-лабораторної форми навчання, впровадження методу проектів.

У поточний період розвитку українського шкільництва наукове обґрунтування добору і реалізації змісту трудового навчання у початковій і основній школі зумовлене вимогами Державного стандарту початкової загальної освіти, з одного боку, і вимогами Державного стандарту базової освіти, з другого боку. Так, метою освітньої галузі «Технології» в початковій школі є формування і розвиток в учнів *технологічної компетентності* для реалізації їх творчого потенціалу і соціалізації у суспільстві. Доступними для учнів початкових класів технологіями у стандарті визначено такі, що відповідають таким змістовим лініям і їх тематичному наповненню: «Ручні техніки обробки матеріалів» (аплікація, художній розпис, мозаїка, витинанка, ліплення, пап'є-маше, оригамі); «Технічна творчість» (конструювання з використанням ігрових наборів і конструкторів та їх електронних версій, моделювання предметів навколишнього середовища з різних матеріалів); «Декоративно-ужиткове мистецтво» (традиційні художні ремесла в Україні, виготовлення атрибутів народних свят, виготовлення народної іграшки (ляльки)). Тобто змістове наповнення трудового навчання у початковій школі зводиться до технологій декоративного і прикладного мистецтв.

В основній школі зміст трудового навчання спрямовується на подальший розвиток уже сформованих у початковій школі ключових і предметної технологічної компетентності з декоративно прикладного мистецтва, з одного боку, і на формування нової предметної

компетентності, з другого боку. Такою новою предметною компетентністю в основній школі виокремлено стандартом **проектно-технологічну компетентність з етнодизайну**, якою забезпечується реалізація творчого потенціалу учнів основної школи і їхня соціалізація у суспільстві. Проектні технології з етнодизайну в основній школі включають такі змістові лінії і їх тематичне наповнення: «Проектування» (етнодизайн як проектна технологія, яка є засобом інтелектуальної діяльності людини у сфері матеріального виробництва і яка спрямована на проектування предметів навколишнього середовища, в т.ч. і з використанням інформаційно-комунікаційних технологій у проектній діяльності); «Технології і техніка» (традиційні і сучасні технології, традиційна і сучасна техніка); «Технічна та художня творчість» (найпоширеніші ремесла та види декоративно-ужиткового мистецтва свого регіону).

Отже, за положеннями стандартів, технології декоративно-прикладного мистецтва у початковій школі є однією з ланок неперервної технологічної освіти, що логічно продовжує дошкільну освіту, створює базу для успішного опанування учнями проектно-художніх технологій з етнічного дизайну основної школи та здобуття професійної освіти. Протягом навчання в основній школі учні здобувають базову загальну проектно-технологічну освіту з етнічного дизайну, що разом із початковою технологічною освітою з декоративно-ужиткового мистецтва є основою загальноосвітньої підготовки, якою забезпечується сформованість в учнів готовності до вибору професії і реалізації шляхів подальшої технологічної освіти.

Відтак актуальною і своєчасною постає наукова проблема наступності у відборі і реалізації змісту декоративно-прикладного мистецтва у початковій школі і змісту етнічного дизайну в основній школі. За вимогами державних стандартів декоративно-прикладне мистецтво має розглядатися як джерело становлення і розвитку етнічного дизайну, що є новим теоретичним положенням для відбору і реалізації змісту технологій у початковій і основній школі.

Положеннями стандартів початкової, базової і повної середньої освіти передбачено розроблення варіативного змісту трудового навчання. Так, стандартом початкової освіти передбачено «розроблення навчальної програми, відповідно до якої здійснюється підготовка варіативних програм і підручників». У стандартах базової і повної середньої освіти зазначено: «Варіативні навчальні програми розробляються з урахуванням потреб різних регіонів і науково-методичних пріоритетів учителя. Варіативність методик організації навчання, а також наявність в учнів можливості обирати курси за вибором залежно від власних пізнавальних здібностей дають змогу застосовувати особистісно зорієнтований, компетентнісний і діяльнісний підходи» (сайт МОНмолодьспорту).

Відтак, актуальності набуває розроблення варіативного програмового і навчально-методичного забезпечення змісту трудового

навчання у початковій і основній школі, який має враховуватися у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів і технологій.

Основна частина статті подана для ознайомлення із змістом початкової, базової і професійно-педагогічної дизайн-освіти. Реалізація педагогічної технології «початкова дизайн-освіта» подано у концепції розроблення підручників з трудового навчання для початкової школи.

Концепція компетентнісного трудового навчання у 1–4 класах загальноосвітньої початкової школи

Компетентнісний підхід до трудового навчання – це поєднання «золотого правила» дидактики і дидактики «золотого перетину», особистісно ціннісного ставлення до світу професій і знань, умінь та навичок з технологій.

Золоте правило дидактики у трудовому навчанні – це цілісне сприймання майбутніх об'єктів праці за принципом потрібності: і зором, і слухом, і дотиком, внаслідок чого пробуджується умоглядність учнів, здатність до образної уяви і фантазії.

Дидактика золотого перетину у трудовому навчанні – це творення виробів за принципом потрібності: словесно, графічно і практично, внаслідок чого набувається майстерність – здатність до вправного оволодіння ручними техніками обробки матеріалів.

Метод художнього проектування (design, дизайн) – здатність до поєднання образної уяви ума, критичного мислення розуму і майстерності рук у процесі праці, результатом чого є продукти творчості: нові творчі задуми, їх графічні зображення і матеріальне втілення у матеріалах.

Новизна концептуального підходу до розробки змісту і структури підручників з трудового навчання у 1–4 класах полягає у використанні конструктивної взаємодії «золотого правила» дидактики і дидактики «золотого перетину», яка виявляється у конструктивному сприйманні і художньому проектуванні об'єктів навколишнього світу засобами трудового навчання і чим досягається успішність формування технологічної предметної і сукупності ключових компетентностей учнів.

Компетентнісний підхід до реалізації сучасних завдань навчання технологій вимагає від учителя переорієнтації на проектно-ігрову діяльність з учнями, на готовність до розвитку в учнів емоцій і почуттів засобами ігрового дизайну, на формування конструктивних умінь учнів в умовах педагогічно доцільної інтеграції трудового навчання і образотворчого мистецтва, на формування ціннісних орієнтацій учнів у світі професій, на удосконалення дизайн-освітнього середовища у загальноосвітньому навчальному закладі, на гурткові заняття з дизайн-діяльності, на формування інформаційної культури учнів засобами трудового навчання, позитивне ставлення учнів до українського етнічного дизайну, позитивного ставлення до праці, на підготовленість до організації

художньо-технічної творчості учнів тощо.

Учні початкових класів наближені до особистості художнього типу. У них актуальною потребою є розвиток ума (уяви і фантазії) з опорою на мовлення і предметно маніпуляційні дії. У них необхідно якомога довше зберігати конструктивну триєдність образної уяви – понятійної думки – практичної дії. Повноцінність сприймання активізує сукупність профілів здібностей і забезпечує інтегративність проектно-художньої діяльності учнів. Враховуючи зазначені аргументи наукових досліджень, трудове навчання у 1–4 класах має бути художньою працею, дизайн-діяльністю, художньо-ігровим проектуванням.

Для цього необхідно і достатньо розглядати трудове навчання і образотворче мистецтво як два суміжні за змістом навчальні предмети. Їх педагогічно доцільно ставити поруч у розкладі занять початкової школи. Завдяки такій організації занять результативність художнього проектування учнів помітно зростає. Зменшуються затрати часу на організацію занять з трудового навчання і образотворчого мистецтва. Підготовка і прибирання робочих місць скорочується, а час для культурного самовираження учнів невербальними способами удвічі збільшується.

За дотримання педагогічної умови конструктивної взаємодії мистецтва і технологій пріоритетності набуває ціннісне ставлення учнів до матеріалів, інструментів, об'єктів праці і світу професій. Саме емоційно позитивним ставленням учнів до напрямів трудової діяльності зумовлюється ефективність формування в учнів технологічних знань, умінь і навичок, а в загальному підсумку – технологічної предметної і ключових компетентностей. Адже структура компетентності – це емоційно ціннісне ставлення плюс знання, уміння і навички.

Технологічна компетентність із її пріоритетним компонентом ціннісного ставлення до різних напрямів праці (природи, техніки, інших людей, художнього довкілля) ще не має достатнього вітчизняного досвіду впровадження у навчальний процес початкової школи. А тому концепція компетентнісного трудового навчання є актуальною і своєчасною. Для її успішної реалізації важливе значення має педагогічна технологія художньо ігрового проектування виробів у особистісно значущому середовищі для тих чи інших учнів: людина і природа, людина і техніка, людина й інші люди, людина і художнє довкілля, людина і знаки інформації.

Теоретичні положення концепції компетентнісного підходу до трудового навчання конкретизуються змістовими лініями стандарту з технологій. У всіх підручниках з трудового навчання для 1–4 класів змістові лінії стандарту сформульовані як окремі розділи. Замість вступу пропонується загальний розділ «У світі праці». Змістова лінія стандарту «Ручні техніки обробки матеріалів» конкретизується у першому розділі підручників з трудового навчання «Художня праця» (людина-природа).

Змістова лінія «Самообслуговування» також буде подана у розділі

підручників «Сам собі помічник». Теми цього розділу зосереджені довкола світу професій «людина й інші люди» (сфери обслуговування).

Змістова лінія «Декоративно ужиткове мистецтво» буде подана розділом «Художнє довкілля». Звертається увага на традиційні символи українського національного декору у творах етнічного дизайну.

Змістова лінія «Технічна творчість» має бути подана у розділі «Мріємо стати дизайнерами». Звертається увага на елементи біоніки, на аналогію технічних конструкцій і природних форм.

У підручниках з трудового навчання реалізується педагогічна технологія, яка ще на початку двадцятого століття активно впроваджувалася у європейських країнах і Україні. Це технологія Елен Паркхерст «метод проектів». У перекладі з англійської ця технологія називається «метод дизайну» або «дизайн-освіта». Технологія дизайн-освіти ґрунтується на теорії інформаційних аналогів, сформульованій ще у 19 столітті Готфрідом Земпером, і сучасній теорії «множинного інтелекту» Ховарда Гарднера.

Технологія початкової дизайн-освіти поширюється на дошкільну, загальну, профільну і професійну педагогічну освіту. Щодо впровадження технології дизайн-освіти у навчально виховний процес загальноосвітніх шкіл України неодноразово видавалися накази Міністерства освіти України, зокрема № 24 у 1989 році і наступних роках. Дизайн-освіта – це система інтелектуальних змістів, спрямованих у майбутнє, які взаємодоповнюються у процесі дизайн-діяльності (художнього проектування).

Початкова дизайн-освіта розглядається як важлива теоретична основа формування конструктивних умінь учнів, у якій виокремлюються необхідні і достатні змістові компоненти: комунікативно-естетичний зміст академічної дизайн-освіти, соціально-культурний зміст мистецької дизайн-освіти, споживчо-утилітарний зміст технологічної дизайн-освіти. Перша функція реалізується у посібниках з дизайну і мови, дизайну і математики, друга – у комплекті зошитів з профінформації для 1–4 класів, третя – у підручниках з трудового навчання для 1–4 класів.

У структурі підручників з трудового навчання, у яких впроваджена технологія «Дизайн-освіти» і які розроблені відповідно до концепції компетентнісного трудового навчання, стирається межа між організаційними формами уроків і гурткових занять з дизайну (художнього проектування). У підручниках запропоновано рубрики «На дозвіллі», «Спільно з батьками», тематика яких може використовуватися у позаурочній гуртковій роботі з учнями.

Компонентом структури підручника є екскурсія у світ професій, де подана педагогічна і психологічна діагностика ціннісного ставлення учнів до світу професій, їхнього домінуючого профілю здібностей, природної обдарованості.

Як пріоритетну науково-методичну засаду у концепції виокремлено

метод художніх проєктів – новий спосіб створення в уяві учнів цілісного образу світу засобами словесного, кольоро-графічного і предметно вираженого проєктування і конструювання. Методом художнього проєктування враховується цілий ряд вимог стандарту з технологій щодо «розвитку пізнавальної, художньої і технічної обдарованості» учнів, інтелектуальної і творчої обдарованості учнів, яка має виявлятися у їхній здатності «поєднувати словесну, графічну і предметну інформацію у цілісних композиціях», в «умінні образно формулювати творчий задум», у «конструюванні композицій за власним задумом і образною уявою». Словесні засоби художнього проєктування пропонуються у кожному розділі: мовленнєвий художній проєкт. Мовленнєві образи можуть ілюструватися і втілюватися у пластиці матеріалів. Важливо, щоб кожна з тем реалізувалася сюжетно.

Метод художніх проєктів вимагає відповідної систематизації запитань, завдань, вправ. Вони носять ігровий характер. На уроках художнього проєктування відбувається гра з кольорами, лініями, формами. Гра приваблює дітей не результативністю, а процесом. У процесі гри-проєктування для дитини створюються педагогічні умови імпровізації, фантазування. Як наслідок, учні оволодівають здатністю до ефективного художнього проєктування, дизайн-діяльності.

Особистісно цінніше сприймання учнями навчальної інформації досягається віршованими текстами, загадками, кольорографічними перетвореннями природних фігур і наочними зразками виробів, тобто потрібністю інформаційних аналогів: вербальної інформації образної назви для слуху – сенсорної інформації графічного зображення для зору – структурної інформації наочного предмета для дотику, маку і запаху. Забезпечується активізація алгоритму: почуття-думка-діло. Цінніше ставлення учнів виявляється через уявлення і почуття, знання – через думку, а уміння і навички через діло. Спрацьовує «золоте правило» дидактики: сприймання майбутнього виробу «і зором, і слухом, і дотиком», тобто полісенсорно. Досягається синестезія сприймання, яка властива учням початкових класів, і яку треба підтримувати педагогічними умовами якомога довше. Таке дизайн-сприймання вимагає реалізації *принципу потрібності* у відборі змісту для предметів освітньої галузі «Технології».

Дидактика «золотого перетину» змінює такий алгоритм сприймання з урахуванням наявності в учнів пріоритету наочно-дійового мислення у першому класі, образно-словесного у другому класі, образно-графічного у третьому класі і дизайнерського мислення у четвертому класі. Таким чином відбувається особистісно зорієнтоване і компетентнісне художньо-ігрове проєктування учнів.

Звичайно, що дизайн-підхід до реалізації завдань освітньої галузі технології має свої особливості в основній, профільній школі, вищих педагогічних навчальних закладах. Зокрема, для основної школи була

підготовлена програма з технологій і дизайну з грифом МОН України ще у 2010 році [4; 5; 6], для профільної школи на сайті міністерства розміщена програма «Основи дизайну», яка забезпечена відповідними підручниками [7; 8]. Аналогічний дизайн-підхід має покладатися у розроблення підручників з трудового навчання для основної школи.

Оновлений зміст навчального предмета «Технології» в початковій і основній школі та методичний апарат його реалізації, розроблені на основі компетентнісного, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів і сформульованих під час дослідження теоретико-методичних засад, забезпечать підвищення якості шкільної технологічної освіти, що сприятиме адаптації та самореалізації молоді у сучасному високоінформаційному і високотехнологічному суспільстві, розвитку творчих здібностей, формування необхідних компетентностей і технологічної культури, реалізації особистісного потенціалу у самостійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дьюи Дж. Моя педагогическая вера / Дж. Дьюи // Свободное воспитание. – 1913–1914. – № 2. – С. 1–16.
2. Кершенштайнер Г. Трудовая школа / Г. Кершенштайнер ; под ред. Н. В. Сперанского ; перевод с нем. – М. : Задруга, 1913. – С. 64.
3. Чепіга Я. Ф. Проект української школи / Я. Ф. Чепіга // Світло. – 1913. – Кн. IV. – 23 с.
4. Тименко В. П. Трудове навчання: основи дизайну / В. П. Тименко // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2010. – № 8. – С. 26–35.
5. Тименко В. П. Інформаційно-особистісне та інформаційно-педагогічне середовище обдарованої дитини / В. П. Тименко // Молодь і ринок. – 2010. – № 12(71). – С. 34–39.
6. Тименко В. П. Трудове навчання: основи дизайну / В. П. Тименко // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2010. – № 9. – С. 35–44.
7. Тименко В. П. Основи дизайну : підручник для 10 кл. загальноосв. навч. закл. Профільний рівень / В. П. Тименко, В. В. Вдовченко, А. С. Сімонік, Т. О. Божко, Ю. Б. Шведова. – К. : Педагогічна думка, 2010. – 304 с.
8. Тименко В. П. Проектирование и технологии в образовании постиндустриального общества / В. П. Тименко // V международные научные чтения, посвященные памяти академика Сергея Яковлевича Батышева. – Николаев : ННУ имени В. А. Сухомлинского, 2011. – Т. 2. – С. 163–175.